

Ved udvidelsen er der i første række tænkt på, at alle grave skulle være østvendte, og at den gamle og den nye del ikke skulle være væsentligt forskellige. Herefter gav det sig egentlig selv, hvordan udformningen måtte blive. Det er *landsbykirkegårdens* fine gamle princip med parallelle rækker af grave ud fra 1 eller 2 hovedgange og uden forsøg på ved hjælp af f. eks. gravgårde, pladser eller busketter at tilsløre, at det er en kirkegård.

Den rent praktiske udformning er: En ret bred hæk, 60 cm, hvori gravstenen kan lukkes inde, så kun forsiden er fri, herefter 2 m synlig grav og 55 cm græs-rabat, der hører med til gravstedet, men er ubrudt gennemgående langs alle grave, derefter 70 cm bred gang af chaussésten og igen 55 cm græs afgrænset af den følgende gravrækkes ryghæk. Det giver et brugbart gangareal på 180 cm, og ved begravelser undgår man at skulle flytte sten og hæk, idet man graver ud i græsarealet i stedet. Sidehække plantes kun fra ryghæk ud til græskant, og der plantes ingen forhæk. Ud mod hovedgangen, der belægges med grus, afgrænses gravgangene med 3 rækker chaussésten foran græsset.

De brede ryghække klippes i højde efter gravstenene, således at hækkens overkant er 15—30 cm højere end stenen, dog ingen steder under 70 cm. På denne måde må man kunne opnå mere spil i lys og skygge over hækkene, end hvis de alle blev klippet i samme højde.

Rundt om kirkegården plantes en række lind som en fortsættelse af rammen om den gamle kirkegård.

102. Kirkelade
i Store Rise, Ærø.
Foto: J. Th. 1957.

Kirkeladen

Overinspektør, dr. phil. Aage Roussell

Alle kender byens kirke, ved hvad den er til og er nogenlunde klar over dens alder. Og hvor kirkegårdens gamle mur eller stendige er bevaret med den kamtakkede portal, fryder man sig over det smukke samspil med landskabet og kirkebygningen, og heldigvis bliver den formastelige, der mumler grimme ord om portens snæverhed, som gør det vanskeligt for moderne lastbiler at køre ind, hurtigt dysset ned. Men det lille hus, der undertiden beskedent trykker sig op mod kirkegårdshegnet, lægger næsten ingen mærke til. Og dog har det engang spillet en betydelig rolle i sognets liv. For det er kirkeladen, hvor bønderne fra ældgammel tid har afleveret deres tiendekorn, hvorefter de, i hvert fald fra Christian III's tid, samme dag fik et måltid mad og drikke. Når kornet var tærsket, blev det delt i tre dele; i den katolske tid fik bispem, præsten og kirkens vedligeholdelseskonto hver sin part, efter reformationen overtog kongen bispetienden. Senere blev tiendeindtægten ofte overdraget til private, i reglen godsejeren, som derefter skulle udrede det fornødne til kirkens vedligeholdelse. De færreste modstod fristelsen til at spare på udgifterne, og dette er delvis den noget ejendommelige grund til, at vi nu kan glæde os over, at så meget gammelt er bevaret ved Danmarks landsbykirker.

Praktisk talt enhver kirke, også i byerne, har haft sin lade; fra *Jacob Madsen*, der var bisp på Fyn 1587—1606, ved vi, at kun tre af øens ca. 200 kirker på det tidspunkt ingen havde; men allerede da var der begyndt at gå svind i dem, og *Frederik II* havde givet Aarhus stift tilladelse til at nedrive alle dem, der var opført af bindingsværk. Nu er der kun ca. 30 tilbage i hele landet.

Ingen af dem anvendes efter den oprindelige bestemmelse. Enkelte kan være i brug som lade for præstegårdsjorden, men de fleste er indrettede som ligkapeller, hospitaler eller til beboelse. I byerne var det ikke ualmindeligt at bruge dem

som latinskole. I *Christian IV's* reces fra 1643 forbydes det at holde kro i kirkens lade, men når hans sønnesøn i Danske Lov må gentage, at „der ingen kro eller drikkehus deri holdes, må man jo tænke sit derved.

De fleste kirkelader er velmurede, små huse. Ikke så få har bevaret deres blændingsgavle, som knytter dem nær til kirkens arkitektur fra middelalderens slutning, men adskillige har i nyere tid fået afhvalmet stråtag, og når der så er indsat en række små vinduer, skal man se nøje efter og især lægge mærke til de tykke mure og det middelalderlige forbandt i munkestensmurværket for at blive klar over, at man står over for et hus af ærværdig alder og ikke blot et almindeligt hyggeligt og vel proportioneret bondehus.

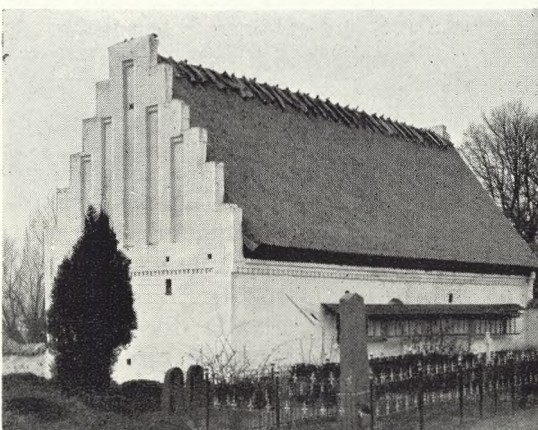
Det er vor tids opgave, og det burde være os en kær pligt, at passe godt på de kirkelader, der er tilbage. Af to grunde. Først fordi det er så uhyre lidt, der i Danmark er lævnet af verdslig middelalderlig arkitektur, og kirkeladerne lader os skimte, hvorledes det faste hus på adelsgården eller den velstående borgers købstadshus har set ud. Det er ikke blot kirkerne, der fik kamtakker og blændingsgavle.

Dernæst, og mindst lige så vigtigt, fordi de på en vidunderlig måde klæder selve kirken. Den lille, beskedne bygning giver moderhuset kraft og fylde og markerer dets størrelse. Også landskabeligt er kirkeladen af betydning og det mere og mere, efterhånden som landsbyernes gamle stuehuse må vige for moderne boliger, hvis ydre kun undtagelsesvis kan kaldes skønhedsåbenbaringer. Derfor må vi værne om kirkeladerne og forresten også om de andre små, fordringsløse huse, der samler sig om kirken, og som desværre i vor tid er udsat for en velment, men ofte misforstået bestræbelse for at frilægge kirken.

Note. Nationalmuseets afdøde direktør, dr. M. Mackeprang, har i „Architekten“ 1912, p. 397 ff. givet en udførlig redegørelse for de på den tid endnu eksisterende kirkelader. Den danner grundlaget for ovenstående, korte meddelelse.

103. Kirkelade og kirkegårdsport, Vigersted, Ringsted herred 1909.

104. Kirkelade, Svallerup, Arts herred 1911.

105. Kirkelade, Tranebjerg, Samsø 1915.

Foto: 103-5: Nationalmuseet.